

INHOUD

Inleiding 7

1. Over Joseph Campbell 13
2. De monomythe 17
3. Het avontuur van de held 22
4. Mythologie in het dagelijks leven 43
5. Toepassingen van de heldenreis in films, romans en kunst 55
6. Toepassingen van de heldenreis in diverse maatschappelijke domeinen 61

Verder lezen 77

INLEIDING

Jaren geleden, op een sinterklaasavond bij mijn ouders thuis, kreeg ik voor het eerst het boek *De held met de duizend gezichten* (1949) van Joseph Campbell in een Nederlandse vertaling in handen. Het was een sinterklaascadeau voor mijn vader. Ik bladerde het door en voelde onmiddellijk dat ik een bijzondere schat gevonden had; een bundel wijze inzichten op het gebied van mythologie en verhalen, die mij voor de rest van mijn leven en vooral in mijn werk kon begeleiden en inspireren. Ik leende het een paar maanden later van mijn vader en gaf het nooit meer terug. Het boek is tot op de dag van vandaag een trouwe metgezel. Het is inmiddels beduimd, vol met aantekeningen en vaak herlezen.

Om in deze inleiding kort uit te leggen waar het magnum opus van Campbell wat mij betreft over gaat, is zijn befaamde uitspraak ‘*Follow your bliss*’ een mooie kapstok. Wat betekent die veelgebruikte slogan eigenlijk?

In de beroemde interviewreeks met Bill Moyers, *The Power of Myth*, van eind jaren tachtig spreekt Campbell over de ‘brandende behoefte’ van mensen om op zoek te gaan naar wezenlijke bezieling. Sommigen houden nooit op met zoeken totdat ze daar een spoor

van gevonden hebben. *Bliss* kun je vertalen met ‘passie’, ‘gelukzaligheid’ of ‘vervulling’. Soms wordt het geformuleerd als de zoektocht naar de heilige graal, waarbij het verlangen zich richt op dat wat mateloos intrigeert en wat maar met moeite gevonden of bereikt wordt omdat we als mens de neiging hebben het altijd buiten onszelf te zoeken.

In aanraking komen met *bliss* betekent in contact komen met dat wat je ziel je influistert en vervolgens de (helden)moed hebben het pad te lopen dat alleen jij kunt lopen.

De verhalen die over die eeuwige zoektocht naar vervulling verteld worden, tonen de ups en downs, de drempelmomenten, de talloze beproevingen onderweg. In allerlei variaties zien we het gespartel en de wanhoop van de mens op aarde om een glimp van de gelukzaligheid op te vangen. Campbell, die zich zijn hele leven in de menselijke geest en de mythologie verdiepte, ontdekte dat die queeste zich vertaalt in een universele verhaalstructuur, die je terugziet in bijna alle grote verhalen en mythen. Deze noemde hij de reis van de held, ook bekend als de monomythe. De terugkerende basisprincipes die hierin zijn te ontdekken, openbaren zich niet alleen in de oude, maar ook in de levende mythen, zoals in het werk van moderne kunstenaars, in literatuur, in filosofie en in film. Steeds is het op het spoor komen van dat wat je ten diepste drijft – het volgen van je *bliss* – de grote opgave en universele zoektocht van ieder mens.

Bill Moyers vraagt op zeker moment aan Campbell: ‘Heb je wel eens het gevoel gehad... geholpen te worden door onzichtbare handen?’

Campbell antwoordt: ‘Altijd. Het is wonderbaarlijk.

Ik geloof in de voortdurende hulp van onzichtbare handen. Wanneer je je bliss volgt, plaats je jezelf op een spoor dat er al die tijd is, en dat op je wacht. Het leven dat je zou moeten leven, is het leven dat je leeft. Als je dat kunt zien, ontmoet je mensen die jou helpen en deuren voor je openen. Ik zeg: volg je bliss en wees niet bang; er zullen deuren opengaan op plaatsen waarvan je dacht dat er alleen maar muren stonden.'

Follow your bliss, zoals Campbell het zag, is beslist meer dan doen waar je toevallig zin in hebt en zeker geen egotrip. Het gaat er ook niet om te doen wat anderen van je verwachten of waar je je toe verplicht voelt, maar om te achterhalen en te onderzoeken waartoe je op aarde bent, waar je wezenlijk door gefascineerd bent, wat je ten diepste drijft en voor welke waarden je je sterk wilt maken. Dat is een zoektocht die van je vraagt dat je je afstemt op je innerlijke kompas. Het vraagt van je precies dát aan te pakken wat energie geeft en je vitaliteit versterkt. En vervolgens gaat het erom de moed te tonen jezelf daar volledig aan te committeren, ook al moet je daarbij soms tegen de stroom in varen, van zekerheden afzien, verleidingen weerstaan, geduld, doorzettingsvermogen en vastberadenheid tonen en in sommige gevallen bereid zijn te sterven voor je idealen.

Maar al te vaak houden we onszelf gevangen door beperkende overtuigingen. 'Dat lukt me nooit', 'Wie ben ik?', 'Daar kan ik mijn geld niet mee verdienen' of 'Daar heb ik geen tijd voor'. Met deze aannames creëren we onze eigen gevangenisbewakers. Deze zelf aangestelde bewakers kunnen we ontslaan door op zoek te gaan naar dat wat ons van binnenuit drijft, daar waar zingeving, inspiratie en een gevoel van zinderende vi-

taliteit samenvallen. Alleen op die manier boren we het potentieel aan waarmee we de wereld werkelijk kunnen verrijken.

Ontdek en leef je persoonlijke mythe, daar roept Campbell met zijn ‘follow your bliss’ toe op. En in een snel veranderende tijd, waarin de crises elkaar opvolgen, waarin de grote verhalen en voorbeelden ontbreken, een tijd waarin we worden uitgedaagd om trouw te blijven aan onszelf en tegelijk van waarde te zijn voor de wereld, is deze oproep actueler dan ooit.

Campbell stierf in 1987, enkele maanden na het opnemen van de beroemde interviews met Bill Moyers. Hij kon toen nog niet vermoeden hoe deze vraaggesprekken, en in het bijzonder het concept ‘follow your bliss’, bij het publiek zouden resoneren. Binnen enkele maanden na de uitzending op de televisie in de Verenigde Staten was de uitdrukking een slogan geworden.

Voor dit boekje heb ik *De held met de duizend gezichten* in de Nederlandse vertaling uit 2000 (Olympus/Uitgeverij Contact) en uit 2020 (Uitgeverij Ankh Hermes) gebruikt, beide in de vertaling van Arus. J. van Braam. Daarnaast vormde de interviewreeks met Bill Moyers een ware inspiratiebron. In de Teleac-uitgave *Mythen en bewustzijn* (1990) zijn deze interviews integraal terug te lezen, maar ze zijn ook op YouTube te bekijken en zelfs op Spotify te beluisteren.

Ook raadpleegde ik de geautoriseerde biografie *A Fire in the Mind*, geschreven door Stephen en Robert Larson in een uitgave van 2002.

Een andere belangrijke bron vormde de site van de

Joseph Campbell Foundation (www.jcf.org), met een indrukwekkend overzicht van zijn hele oeuvre, bronvermeldingen, video's en achtergrondinformatie.

Ik hoop dat de vonk van mijn fascinatie voor het werk van Campbell op je overslaat en wens je een mooie ontdekkingstocht!

1 OVER JOSEPH CAMPBELL

Joseph Campbell wordt op 26 maart 1904 geboren in White Plains, New York. Als hij zeven jaar oud is, neemt zijn vader hem en zijn jongere broer Charlie mee naar Buffalo Bill's Wild West Show. De avond is een keerpunt in Josephs leven, want hoewel de cowboys duidelijk de sterren van de show waren, zoals Campbell later zal schrijven, raakt hij gefascineerd door 'de figuur van een naakte Amerikaanse indiaan met zijn oor op de grond, een pijl-en-boog in zijn hand, en een blik van bijzondere kennis in zijn ogen'.

Hij raakt in hoge mate geïntrigeerd door de indiaanse cultuur. Van huis uit, met zijn Iers-katholieke achtergrond, is hij bekend met de symbolen en rijke tradities van het christelijke geloof, maar nu raakt hij geboeid door de rituelen en verhalen van de *Native Americans*. De kennis en inzichten die hij opdoet, zetten hem al vroeg op het spoor van mythologie en rituelen. Deze omschrijft hij als 'dynamische weergaven van een absoluut transcendent, maar universeel immanent, *mysterium tremendum et fascinans*' (een vreeswekkend en fascinerend mysterie), dat de basis vormt van alles.

Tegen zijn tiende heeft hij talloze boeken over de inheemse cultuur gelezen en schakelt hij over op zwaardere materie, zoals de officiële rapporten van het ministerie van Amerikaanse Volkenkunde. Campbell bezoekt